

Lausunto sivistysvaliokunnalle kulttuuripoliittisesta selonteosta VNS 8/2024 vp

Sivistysvaliokunta on pyytänyt minulta lausunnon mitä tulee valtioneuvoston tuoreeseen kulttuuripoliittiseen selontekoon (VNS 8/2024 vp)), ja tämä kirjelmä on vastaukseni tähän pyyntöön. Kiitän luonnollisesti valiokuntaa tästä kunniasta, ja totean myös että lausunto on täysin minun omani, eikä esimerkiksi edusta Etelä-Tanskan Yliopiston (eli työnantajani) virallista kantaa. Haluan myös huomioda että olen kirjoittanut erillisen lausunnon talousvaliokunnalle, joka lienee sivistysvaliokunnan materiaaleissa valmiiksi, joten tämä lausunto ei pyri vain toistamaan tätä, vaan olla tarkempi ja vielä selvempi.

TL;DR-yhteenveto: Kulttuuripoliittinen selonteko on hyväntahtoinen ja sydämellä tehty, mutta turhan varovainen ja epämääräinen. Se välttelee konkreettisia sitoumuksia eikä ajattele kulttuuria pitkäjänteisenä investointina, kun kulttuuria tulisi kohdella keskeisenä kansallisena infrastruktuurina, ei vain satunnaista tukea tarvitsevana sektorina. Tärkeät toimijat, kuten kulttuurialan välittäjät, opettajat ja museot, jäävät selonteossa liian vähälle huomiolle, ja ilman sitovaa pitkän aikavälin strategiaa selonteko jää hampaattomaksi. Viesti päättäjille: kohdelkaa kulttuuria investointina, tunnistakaa sen infrastruktuuri ja sitoutukaa kestävään rahoitukseen.

Haluan aloittaa toteamalla selonteosta että se on perusteellinen, hyvää tarkoittava, kulttuurista aidosti välittävä, ja kirjoitettu sydän oikeassa paikassa. Samalla on todettava että se on mitä selvimmiten aikansa ja kontekstinsa tuotos, ja täten yllättävänkin varovainen. Vaikka se pyrkii luomaan Suomen kulttuurielämälle suuren vision, se tekee tämän sanoin ja viittauksin, ennemmin kuin selkeitä vaatimuksia tehden, ja tästä syystä sitä voi lukea kovin monella eri tapaa. Romanttinen luenta näkee tässä suurta

ajattelua ja toivoa, kun taas realistisempi luenta huomioi miten harvoin päästään yksityiskohtiin, etenkin mitä tulee juuri siihen miten valtion tulisi tukea kulttuuria rahalla ennemmin kuin runokielellä. Selonteko kyllä viittaa erilliseen dokumenttiin toimenpanosta, eli siitä miten selonteon visiota voisi toteuttaa, mutta tämä jättää myös monet vaikeammat keskustelut käymättä, ja vapauttaa selonteon vaatimisen vaikeudesta. Vaikkei vaadi suurempaa poliittista älyä ymmärtämään miksi näin on toimittu, se tekee myös selonteon omituisen hammattomaksi.

Selonteko on myös omalla tavallaan harmillisen historiaton. Se kyllä raportoi lähivuosista yhtä sun toista, mutta se ei syvennä tätä katsoakseen miten kulttuurin vaikutus talouteen on kasvanut kasvamistaan, eikä sitä miten panostukset kulttuuriin ovat voineet luoda arvoa yllättävän pitkänkin aikavälin jälkeen. Kulttuuriperintö mainitaan kyllä 40 kertaa, mutta varsin usein sivulauseessa tai ylimalkaisena hyveenä, ei arvon luonnin ja kasvun agenttina. Mahdollisesti tästä johtuen selonteon visio tulevaisuudesta on varsin ylimalkainen. Tässä kyllä puhutaan vahvistavasta ja yhdistävästä voimasta, mutta ei siitä että investointi kulttuuriin nyt voi maksaa itsensä moni-moninkertaisesti takaisin kun tätä katsotaan pitkällä aikavälillä. 'Siinä missä taloustieteitä välillä syytetään siitä että nämä ovat ajaneet yritykset ajattelemaan ennen kaikkea kvartaalitaloutta, tosiasia on että taloustieteet ymmärtävät erinomaisen hyvin eron pitkäjänteisen ja lyhytjänteisen investoinnin välillä – ja tätä ymmärrystä olisi toivonut näkevänsä myös selonteossa. Siirryinkin tästä syystä kolmeen keskeiseen huomiooni, jotka kaikki ovat, tavalla tai toisella, toisiaan myös tukevia:

1. Kulttuuri on infrastruktuuria

Selonteko kirjoittaa mallikkaasti kulttuurista talouden sektorina, mutta ennen kaikkea sellaisena joka tarvitsee tukea ja rahoitusta jotta se pystyisi saavuttamaan ne hyvät asiat jotka selonteko listaa. Tämä on ymmärrettävä näkökulma, mutta myös rajallinen ja osittain ongelmallinen sellainen. Mitä selonteko ei täysin onnistu kommunikoidaan on että kulttuuri, jonka ymmärrän tässä vielä laajemmin kuin selonteko itse, on modernin

yhteiskunnan keskeinen infrastruktuuri, siinä missä koulutus ja sillatkin. Siinä missä maantie mahdollistaa kaupan käynnin ja logistiikan, kulttuuri mahdollistaa arvon luonnin laajasti ymmärrettynä. Moderni talous ei toimi pelkästään sähköllä ja logistiikalla, vaan tarvitsee kukoistavan kulttuurin, jotta innovaatioita luotaisiin, jotta brändejä saataisiin esille, jotta luova ajattelu ei olisi vain pienen etuoikeutetun ryhmän juttu. Tämä tarkoittaa myös sitä että panostukset kulttuuriin tulisi ymmärtää ennemmin pitkäaikaisina investointeina kuin "rahoituksena", mikä on nyt se sana jota selonteko ennen kaikkea viljelee. Jälkimmäinen termi antaa ymmärtää että puhumme staattisesta kentästä jota ylläpidetään, kun taas aikaisempi paremmin kuvaa sitä dynamiikkaa ja yllättävääkin arvon luontia jota kulttuuri tuo talouteen pitkällä aikavälillä.

Ero investoinnin ja rahoituksen välillä on että ensimmäinen lähtee siitä että käytetyt resurssit tulevat tuottamaan enemmän kuin mitä on sijoitettu, kunhan jaksaa kärsivällisesti odottaa näitä efektejä. Käsitteenä rahoitus taas kuvaa tilannetta jossa jotain mahdollisesta, mutta katsoen joka kerta erikseen ja miettimättä suuremmin myöhempiä efektejä. Kun perhe ostaa talon, pankki voi kyllä olla mukana rahoittamassa, mutta investointi on perheen, ja pitkällä aikavälillä pankki saa kyllä korkotuloja, mutta perhe on rakentanut aitoa varallisuutta. Analogiana voisi kysyä josko valtion tulisi rahoittaa sarjaa yksittäisiä kulttuuritoimia, vai investoida kokonaisvaltaisesti siihen että Suomella olisi myös 30 vuoden päästä kukoistava ja muuta taloutta tukeva kulttuurielämä? Selonteko kallistuu pitkälti aikaisempaan, ainakin käsitteellisesti, siinä missä itse toivoisin että kulttuuripolitiikkaa alettaisi ymmärtää tulevaisuuden infrastruktuurin rakentamiseksi.

Mitä tämä tarkoittaisi? Ennen kaikkea sitä että investoinnit kulttuuriin nähtäisiin toimina jotka eivät vain syö valtion kassaa, vaan luovat perustan sille että kyseinen kassa on voimissaa vielä vuonna 2050 ja eteenpäin. Se vaatisi muutoksen kulttuuripoliittiseen ajatteluun, jossa pitkäjänteisyys ja tasaisen toimintaympäristön luominen olisi keskeisemmässä roolissa kuin uudet, hauskat hankkeet ja kentän karnevalisointi, ja jossa kentän toimijat

ymmärrettäisiin uudella tavalla – agentteina jotka jokainen omalla tavallaan toimivat infrastruktuuria ylläpitämässä. Jotkut haluaisivat todennäköisesti tähän liittää nykyään niin muodikkaan sanan "ekosysteemi", joka monista kuulostaa mukavammalta (ja ehkä ennen kaikkea vihreämmältä) kuin infrastruktuuri, joka muistuttaa meitä siltarummuista yms. Tässä haluan tosin muistuttaa että ekosysteemi on luonteeltaan sellainen että siinä voi helposti esiintyä parasiittejä, fragmentointia, kasvaimia, petoeläin-kannan liiallinen kasvu, ja muita patologioita (jätän arvon toimikunnan itse miettimään mitä nämä voisivat olla kulttuurin puolella). Infrastruktuuri, käsitteenä, on tästä syystä minusta kiintoisampi tässä kontekstissa, koska se siirtää katseen siihen mikä kannattaa, ajaa, ja kehittää ketä. Se toimii myös tapana ajatella keitä kaikkia tarvitaan että kokonaisuus toimisi, ja sitä miten pienetkin asiat voivat järkyttää – jota jokainen joka on käyttänyt Valtion Rautateitä tietää kokemuksesta.

2. Unohdetut toimijat

Tämä johtaakin minut huomioimaan niitä toimijoita jotka jäävät nyt selonteossa hyvin näkymättömiksi. On tietenkin luonnollista ettei rajallisen pituinen selonteko voi nostaa kaikkia toimijoita esille yhtä vahvasti, mutta koen että tässä on silti huomioitava pari asiaa kulttuurikentän agenteista. Viitaten aikaisempaan lausuntooni, ilmaisin että selonteko juhlistaa tapaa jolla se on nostanut "tekijät" samalle viivalle esimerkiksi politiikan ja hallinnon kanssa, ja että vaikka tämä on edistysaskel, se on samalla sellaisena jokseenkin surullinen. Mitä selonteossa ei näy on se että kulttuurin kenttä on täynnä ihmisiä jotka ovat vuosia (ja monessa tapauksessa vuosikymmeniä) työskennelleet varsin olemattomilla palkoilla se edestä että Suomessa olisi taidekenttä, tai kirjallisuuskenttä, jne. Suomessa kulttuurikenttä nähdään ainakin tietyissä piireissä syöttöporsaana, joka iloisesti kuluttaa apurahoja. Se on ennemmin aasi, turhaan mollattu ja yllättävän tehokas eläin, joka kantaa isojakin taakkoja pyytämättä paljoa. Aasit, jotka ovat älykkäitä eläimiä, unohdetaan usein kun katsotaan taloutta. Silti niiden tärkeys voi olla varsin keskeinen, vaikka sen huomaisikin vasta kun tarvitsisi sellaisen eikä sitä mistään löydy. En yritä jatkaa tätä eläin-analogiaa, mutta muistuttaisin

valiokuntaa siitä miten tärkeää työtä ja miten vähäisillä varoilla silti tässä kentässä on toimittu, jo monen monta vuotta.

Haluan tämän lisäksi nostaa esille kolme ryhmää/kentää erikseen, koska koen että näiden vähäinen näkyvyys selonteossa on ongelmallinen. Ensimmäinen näistä on se vaikeasti määriteltävä ryhmä josta voisimme käyttää termiä "**sillanrakentajat**" – ne galleristit, kuraattorit, agentit, tuottajat, kääntäjät, taittajat yms. jotka tekevät usein näkymätöntä työtä jotta esim. taitelijat ja kirjailijat voivat tuoda teoksensa näkyville. Käyttääkseni selonteon hieman huolimattomasti käyttämään käsitettä "arvoketju", nämä ovat ne toimijat jotka tukevat arvoketjua ja mahdollistavat että tämä pysyy kasassa, jotta "tekijät" (omituinen käsite, mutta silti) voivat keskittyä siihen osaan arvoketjua joissa he voivat luoda eniten arvoa. Yksinkertaistetusti sanoen, kulttuuri ja sen talous tarvitsee taiteilijoita, mutta näiden tulisi ennen kaikkea keskittyä juuri taiteeseen. Taiteen esille tuominen, sen myynti, sen kytkeminen toiseen taiteeseen – nämä ovat kaikki keskeisiä osia arvoketjua, ja tärkeää olisi että näiden tärkeys nähtäisiin myös selonteossa. Tiedämme esimerkiksi erinomaisen hyvin miten tärkeä elävä galleriakultturi on ollut taiteelle esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, aivan kuten tiedämme että kuraattoreilla on äärettömän tärkeä rooli kentässä. Silti moni kulttuuripolitiikan toimija ei näytä täysin tietävän edes mitä galleristi tai kuraattori tekee, eikä miten he luovat arvoa. Tämän tyyppisten toimijoiden vahvasti esille tuominen selonteossa olisi antanut sille huomattavasti modernimman ilmeen, ja myös mahdollistanut uuden tyyppistä ajattelua hankkeiden tuolla puolen.

Toinen ryhmä joka kylläkin mainitaan selonteossa, mutta varsin vähäisesti, on **opettajat**. Selonteko kyllä toteaa että "varhaiskasvatusta, perusopetusta ja opettajankoulutusta" pitää kehittää, mutta ei suuremmin kerro miten. Tässä haluan hetkeksi palata huomioon infrastruktuurista. Opettajat ovat juuri kulttuuritalouden infrastruktuuria, jotka parhaimmassa tapauksessa voi saada nuoret löytämään itsestään taiteen ja kulttuurin tekijöitä, mutta tämä ei tapahdu hetkessä, ja se myös vaatii että meillä on, varhaiskasvatuksesta

eteenpäin, opettajia jotka osaavat taidetta ja musiikkia, jotka haluavat sisällyttää tätä opetukseen, ja joita tuetaan tässä – koulutuksella, insentiiveillä, jne. Samaten voi kysyä miten monessa koulussa tänä päivänä on asioita kuten treenikämpä oppilaiden (tai opettajien) bändeille, studiotilaa tulevaisuuden tuottajille ja ohjaajille (ja ennen kuin joka alkaa kysyä näiden hinnoista voin todeta että äänivaimennetut seinät ja green screen:it eivät maltaita maksa, ja oppilailla on jo suurin osa tuotantoteknologiasta taskuissaan), tai ateljee tulevaisuuden taiteilijoille. Studiota lukuunottamatta nämä olivat itsestäänselvyyksiä niissä kouluissa joissa Ruotsissa kävin, ja näiden puuttuminen yllätti minut Suomessa. Eli, opettajat, ja ne tilat joissa he opettavat, on sekä se infrastruktuuri josta matka kohti selonteon 2040-lukua alkaa, että se kasvualusta joka luo seuraavat suuret toimijat kentälle. Sen unohtaminen on vaarallista.

Viimeisenä, joskaan ei vähäisempänä, haluan huomioda yllätykseni siitä miten vähäistä roolia ***museoiden ja kulttuuriperinnön alat*** ovat näytelleet tässä selonteossa. Nämä(kin) ovat joutuneet asemaan jossa heidät kyllä mainitaan, mutta lähinnä ohimennen ja sivulauseissa. Tämä lisää tunnetta siitä että selonteko on varsin ahistorinen, ja tässä herää epäily että on pyritty erään kaltaiseen irtiottoon, jossa museot yms. nähdään "vanhana kulttuuripolitiikkana". Jos tämä on tietoinen valinta niin minun on ainakin tunnustettava että se on kiintoisa ja erinlainen sellainen, mutta samalla se osoittaa rajallista tuntemusta siitä mitä museo tänään voi olla. Siinä missä moni näkee että museo parhaimmillaan vetää turisteja puoleensa (kuten esimerkiksi Louisiana täällä meillä eittämättä tekee), moderni museo keskeisessä roolissa ylläpitämässä kulttuuritalouden laajaa keskustelua. Se voi, näyttelyiden ja muiden toimintojen kautta olla juuri osa infrastruktuuria, eikä vain talo täynnä kulttuurin perintöä. Keskeinen osa mitä kaipaani ajaltani Lontoossa onkin juuri V&A:n muotinäyttelyt, jotka toivat paikalle ei vain Lontoon kulttuurikentän, vaan maailman, sekä Tate Modernin seminaarit jossa bisnesmiehet kohtasivat niin vanhat filosofit kuin taideopiskelijat (täytyykin varata liput Lontooseen, heidän Leigh Bowery!-näyttely sulkee elokuun lopussa).

Voisin mainita myös muita, mutta uskon pointtini tulevan näilläkin selvästi esille. Kulttuuritalous ei ole vain hankkeita ja tekijöitä, vaan monimutkainen infrastruktuuri joissa tarvitaan moninaisia arvon luoja.

3. Pitkäjänteisyys ja prosentti

Kolman huomioni on se huomio joissa haluan selkeiden tuoda esille ajatuksia toimenpiteistä. Selonteko antaa ymmärtää, muttei silti uskalla sanoa että valtion on ymmärrettävä antaa, joten koen että minun on näin tehtävä.

Keskeinen osa kritiikistäni selontekoa kohtaan lausunnossani talousvaliokunnalle oli ettei tässä menty tarpeeksi pitkälle, etenkin mitä tulee pitkäjänteisyyteen, ja yritinkin kysyä josko olisi mahdollista luoda selkeä kulttuuripoliittinen linjaus yli hallituskausien, samalla tavalla kun Suomella jo on puolustuspoliittisia linjauksia, ja vaatia että seuraavat ja tulevat hallitukset kunnioittaisivat tätä? Kulttuurikenttä on jo monta vuotta ollut kuin lastuna lainehilla, aina hieman pelkäämässä mitä seuraavat vaalit tuovat mukanaan. Tämä ei ole oikein. Jos Suomi haluaa vahvan ja arvoa luovan kulttuurin kentän vuonna 2040, on tänään toimittava sen eteen että kenttä voi olla jokseenkin varma miltä sen maailma näyttää siihen saakka, eikä niin että on aina mietittävä mistä seuraava leikkaus tai hankeraha tulee. Tässä kulttuurin kenttä on hyvin samanlainen kuin kaikki muutkin. Se tietää ettei kaikkea voi ennakoida, tietenkään, mutta toivoisi että olisi sentään jotain johon voisi luottaa, vaikka sitten vain kulttuuripoliittisiin linjauksiin. Kulttuuri kaipaa työrauhaa, ja se ansaitsee sellaisen. Myös tässä haluaisin viedä katseen takaisin juuri infrastruktuuri-ajatteluun. Nyt selonteko toteaa että on tärkeää "tukea" ja "edistää" ja "panostaa" ja "kehittää", mutta ei anna oikeastaan millekkään aikajanoja. Toivoisin kulttuurin kentille sitä että kulttuuripoliittikkaa rakennettaisi enemmän kuin tunnelia tai maantietä – tiedetään minne ollaan menossa, ja miten kauan kestää. Se varmuus jonka tämä luo on monille arvokkaampi kuin vähän lisää tukia tai enemmän kehittäjiä kehittämässä.

Tosin, ja totta toinen puoli, on myös todettava että loppupeleissä raha usein ratkaisee. Selonteko viittaa tähän, mutta ei aivan uskalla todeta mitä minä tässä totean: Suomi investoi vähemmän kulttuuriin kuin verrokkimaat kuten Ruotsi ja Tanska. Tarkaa 1:1-vertausta on mahdoton tehdä, ja taloudessa on tietenkin tietyt realiteetit. Kaiken tämänkin jälkeen voin todeta että vanha vaatimus ja idea, nimittäin **kulttuuribudjetti prosenttiin**, eli että valtion menoista prosentin tulisi mennä kulttuuri-investointeihin, on vieläkin toteutumatta. Vaikka tähän päästäisi, Suomi ei siltikään olisi siinä asemassa kuin Ruotsi ja Tanska, eikä täten tilanteessa jossa maa voisi hyötyä siitä arvonnasta joka jo tapahtuu näissä maissa. Täten kulttuuribudjetti prosenttiin ei ole edes lähellä kunnianhimoista tai ylvästä toimea, vaan lähinnä pieni yritys edes saada jotain kehitystä eteenpäin. Se ettei selonteko kykene ehdottamaan edes tätä osoittaa sen suuren varovaisuuden. Kaikessa vähäisyydessään, vaatimus nostaa kulttuuribudjetti prosenttiin tulee tietenkin johtamaan toteamiin siitä että nyt ei ole oikea aika, ja nyt täytyy säästää. Tässä liiketaloustieteilijä minussa herää taas henkiin, ja totean kuten seuraa: Suomi on säästänyt kulttuurista jo vuosikymmeniä, ja näemme tuloksen. Kultturiviennissä on vain ajan kysymys kunnes Eesti (!) hakkaa Suomen, ja kilpailu Tanskan ja Ruotsin kanssa on jo menetetty. Eli sen siitä saa, säästöistä. Maailmalla pyörii sanonta joka on usein valheellisesti liitetty Albert Einsteinin: "Hulluus on sitä, että toistaa yhä uudelleen samaa mutta odottaa silti eri tulosta.". Jossain vaiheessa vähemmän hullu kokeilee myös muita keinoja kuin säästämisen...

Eli, selonteko on kyllä monin tavoin hyvä, ja silloinkin kun se ei ole, sillä on sydän oikeassa paikassa. En halua mitenkään väheksyä sitä kovaa työtä joka tähän on mennyt. Haluan silti nostaa seuraavat huomiot, vielä kerran:

- Kulttuuri on valtion infrastruktuuria, ja panostukset tähän tulisi nähdä investointeina.
- Infrastruktuuri tarvitsee monta toimijaa, ja eräät ovat selonteossa unohtuneet: siltojen rakentajat, opettajat, ja modernit museotoimijat.

– Kulttuuri, taloutena ja kenttänä, ansaitsee kunnioitusta, mutta tämän lisäksi myös pitkäjänteisiä poliittisia linjauksia, ja kulttuuribudjetti (vähintään) prosenttiin.

Kööpenhaminassa, 3.4. 2025

Professori Alf Rehn